

Γραμματική τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσης, ὑπὸ Μ. Φιλίππα. — Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα κ' ἢ ἐκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννησις, ὑπὸ Φώτῃ Δ. Φωτιάδῃ.

ΚΑΙ τῶν δύο τούτων βιβλίων, τὰ ὁποῖα ἐτυπώθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας, οἱ συγγραφεῖς ζοῦν παρὰ τὸν «ὠραῖον Βόσπορον». Ὁ κ. Φωτιάδης εἶνε εἰς τῶν γνωστοτέρων ἱατρῶν τοῦ Πέραν. Ὁ κ. Φιλίππας, διδάσκαλος αὐτός, περιπλανᾶται ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἀλλὰ τὸ κέντρον του εἶνε ἡ Κωνσταντινούπολις. Τὸ φαινόμενον ἀποβαίνει ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτον, καὶ διὰ μερικοὺς μάλιστα εἰς ἄκρον ἀνησυχαστικόν. Μίαν φορὰν, ὅταν οἱ πολιτευόμενοι ἐπωνόμασαν τὰς Πάτρας «ἀκρόπολιν τοῦ κορδονίου», οἱ λόγιοι παρωδοῦντες ἐπωνόμασαν τὴν Κωνσταντινούπολιν «ἀκρόπολιν τῆς καθαρηνούσης». Καὶ ἰδοὺ, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν αὐτὴν μᾶς ἔρχονται σήμερον δύο βιβλία αἰρετικὰ καὶ εἰς αἰρετικοὺς ἀφιερωμένα, — τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀργύρην Ἑφταλιώτην, τὸ δεύτερον εἰς τὸν Ψυχάρην !

Πολὺν πρὸ τούτων, καὶ ἐκτός τινων ἄλλων, νεωστὶ ἀναφανέντων δημοτικιστῶν, — εἶνε περιττὸν νὰ παρατάξω ὀνόματα, γνωστὰ μόνον εἰς τοὺς παρακολουθοῦντας τὸ ζήτημα, — ἡ Δίς Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, γνησίᾳ βυζαντινὴ καὶ αὐτῇ, ἔγραφεν ἤδη διηγήματα εἰς τὴν ἀμαρτωλὴν καὶ μιγάδα ἐκείνην γλῶσσαν, ἡ ὁποῖα ἄλλοτε εἶχε προκαλέσῃ τοὺς κερανοὺς τοῦ κ. Βλάχου. Καὶ ἀκριβῶς, τὸ βιβλίον τοῦ κ. Φωτιάδῃ, εἰς τοὺς ὑπερμάχους τῆς ἐθνικῆς γλώσσης, τοὺς θεωροῦντας τὸ ζήτημα αὐτόχρημα ἐθνικόν, ἀποκαλύπτει ἔξαφνα τὴν διηγηματογράφον σχεδὸν ὡς ἐθνομάρτυρα. Διότι ἡ Δίς Παπαδοπούλου δὲν εἶνε μόνον συγγραφεῖς, ἀλλὰ καὶ διδασκάλισσα. Ἄλλ' ἔξ αἰτίας τῶν γλωσσικῶν ἰδεῶν τῆς, αἱ Ἐκπαιδευτικαὶ Ἐπιτροπαὶ τὴν ἀπέκλεισαν «ἀπὸ τὰ ἐπίσημα ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα», ὅπως καὶ ὁ ἐπίσημος τύπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὰς ἀρχαϊκᾶς του στήλας. Σωστὸς διωγμὸς, βλέπετε. Οὕτω, μία ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων παιδαγωγῶν, ἡ ὁποῖα, καὶ λόγῳ μορφώσεως

καὶ λόγῳ ἠθους καὶ χαρακτῆρος, ἦτο ἐνδεδειγμένη νάνατρέφῃ, νὰ δημιουργῇ ἑλληνίδας, ἀπομένει ἀχρησιμοποίητος, χωρὶς ἐπίσημον θέσιν, καὶ μία ἐκ τῶν δοκιμωτέρων μας λογογράφων δυσκολεύεται νὰ δημοσιεύσῃ ἔργα εἰς τὴν πατρίδα τῆς !

Ἐὐτυχῶς, ἡ Δίς Παπαδοπούλου τὰ στέλλει εἰς τὰς Ἀθήνας... Αἱ Ἀθηναίαι, ὡς πρὸς αὐτὸ τοῦλάχιστον, δὲν εἶνε Κωνσταντινούπολις. Τὸ ποσὸν τῆς ζωντανῆς γλώσσης, τὸ ὁποῖον εἰσάγουσιν σήμερον εἰς τὸν γραπτὸν λόγον ὅλοι σχεδὸν οἱ γράφοντες, ἐδῶ εἶνε ἀνεκτόν, καὶ διὰ μερικὰ εἶδη λόγου μάλιστα θεωρεῖται πλέον καὶ ἀπαραίτητον. Ἀρκεῖ νὰ παραβάλλῃ κανεὶς μίαν οἰανδήποτε ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα πρὸς μίαν οἰανδήποτε βυζαντινὴν, διὰ νὰ ἐκτιμήσῃ ὅλην τὴν διαφορὰν, ἢ νὰ κούσῃ ὀμλοῦσαν μίαν ἀνεπτυγμένην ἀθηναϊαν, ἀπόφοιτον τοῦ Ἀρσακείου, καὶ μίαν ἀνεπτυγμένην βυζαντινίδα, ἀπόφοιτον τοῦ Ζαπτείου. Ἄλλῃ γλῶσσα, ἄλλο πνεῦμα, ἄλλαι ἰδέαι, ἄλλη ζωή. Ὅχι, αἱ Ἀθηναίαι δὲν εἶνε Κωνσταντινούπολις. Καὶ ἂν ὑβρίζεται ἀκόμη ὁ κ. Ψυχάρης, καὶ ἂν σατυρίζονται οἱ *μαλλιαροί*, καὶ ἂν ἀναθεματίζεται οἰοσδήποτε ἠθελε διατυπώσῃ τὴν ἰδέαν τῆς γλωσσικῆς ἀποκαταστάσεως, ἀλλὰ τὸ ρεῦμα ἐδῶ ἐσηματίσθη πλέον, κ' ἐξογκοῦται, καὶ παρὰσύρει ὅλον ἐν τὰς προλήψεις, καὶ καταρρίπτει τὰ παλαιὰ προύργια, λεληθότως καὶ ἀσυνειδήτως. Διότι εἶνε τὸ ρεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ζωῆς, κατὰ τοῦ ὁποῖου τίποτε πλέον δὲν εἶνε ἱκανὸν νάντισταθῆ. Μοιραίως λοιπὸν θὰ πέσῃ μίαν ἡμέραν καὶ ἡ «Ἀκρόπολις τῆς καθαρηνούσης». Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀντέχει ἀκόμη, καὶ τόσον πολὺ, ὥστε εἰς αὐτὴν νὰ στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των οἱ ἔξαρτῶντες τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα ἀπὸ τὴν διατήρησιν τῆς τεχνητῆς γλώσσης. Διὰ τοῦτο εἶπα, ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς ἐκδόσεως *αἰρετικῶν* βιβλίων ὑπὸ Κωνσταντινουπολιτῶν, εἶνε ἀξιοσημείω-

τον δι' ἡμᾶς καὶ ἀνηουχαστικὸν δι' ἐκείνους.

* *

Εἶμαι ὁ ὀλιγότερον ἀρμόδιος νὰ κρίνω τὴν Γραμματικὴν τοῦ κ. Φιλήντα, τῆς ὁποίας εἰς τὸ ἀνὰ χεῖρας τεύχος ἔχομεν τὸ Α' Μέρος, ἦτοι Φωνολογίαν καὶ Γραφήν. Γνωρίζω μόνον ὅτι ἐβραβεύθη εἰς τὸ Διαγώνισμα τοῦ κ. Ψυχάρη, καὶ τοῦτο ἀρκεῖ διὰ νά με πείσῃ ὅτι δὲν στερεῖται ἐπιστημονικῆς ἀξίας. Ὁ κ. Ψυχάρης ἠμπορεῖ νὰ εἶνε «αἰρεσιάρχης», ἀλλ' εἶνε καὶ σοφὸς γλωσσολόγος, ὥστε δὲν εἰμπορεῖ νὰ ὀμιλήσῃ εὐφῆμως, καὶ πολὺ ὀλιγότερον νὰ βραβεύσῃ βιβλίον τῆς ἐπιστήμης του, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀνάξιον αὐτῆς. Τὸ βλέπω ὅμως κ' ἐγώ, ὅπως οἰοσδήποτε ἀναγνώστης, ὅτι εἶνε ἔργον σοβαρὸν, εὐσυνείδητον καὶ μελετημένον, ἀπ' ἀρχῆς δὲ μέχρι τέλους συντεταγμένον εἰς τὴν δημοτικὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τῆς ὁποίας δίδει τοὺς κανόνας. «Ὅποιος νοιώθει ἀπὸ γλῶσσα, — γράφει ὁ κ. Φιλήντας εἰς τὸν Πρόλογόν του, — θὰ δεῖ πῶς οἱ κανόνες τῆς εἶνε ὁλωςδιόλου ρωμαϊκά συνταγμένοι, ἢ χωρὶς δηλαδὴ ξενισμούς, χωρὶς συνεργεῖα τῆς καθαρεύουσας, γιὰ τὸ ἀφτοῦ σκοντάφτουν οἱ γραμματισμένοι μας γράφοντας ρωμαϊκά μεταφράζον τὴν καθαρεύουσα». Ὁφείλω νὰ παρατηρήσω, ὀμιλῶν ἐντελῶς ὑπὸ φιλολογικὴν ἢ λογοτεχνικὴν ἔποψιν, ὅτι τὸ κατόρθωμα εἶνε μεγάλον, ἀνάλογον πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπετέλεσεν ὁ κ. Πάλλης, γράψας εἰς τὴν δημοτικὴν μίαν Ἀστρονομίαν καὶ ὁ κ. Ἐφταλιώτης τὴν Ἱστορίαν του. Πρώτην φορὰν γράφεται Γραμματικὴ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἀπὸ Ἑλληνα καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν. Νομίζω ὅμως, ὅτι τὸν σκόπελον τῶν γραμματισμένων μας, οἱ ὁποῖοι γράφοντες ρωμαϊκά μεταφράζον τὴν καθαρεύουσαν, δὲν κατόρθωσε νά τον ἀποφύγῃ ἐντελῶς ὁ κ. Φιλήντας, τοῦλάχιστον ὅσον τὸν ἀπέφυγαν ἤδη ἄλλοι πεζογράφοι, ἢ δὲ «συνεργεῖα» τῆς καθαρευούσης διακρίνεται εὐκόλως εἰς πολλὰ μέρη τοῦ βιβλίου του. Δὲν εἰξεύρω ἂν εἶνε τοῦτο πολὺ κακόν, ἢ ἂν δὲν εἶνε ἀκόμη ἀναγκαῖον κακόν... Ἄλλ' ἔχω καὶ μίαν ἄλλην ἀντίρρησην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶμαι κάπως βεβαιώτερος. Νομίζω δηλαδὴ, ὅτι ὁ κ. Φιλήντας, τόσον εἰς τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς του ὅσον καὶ εἰς τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν διὰ τῆς πεζογραφίας του, προτρέχει πολὺ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς γλώσσης, καὶ εἰσάγει ὡς καθιερωμένας πλέον εἰς τὴν ζωντανὴν λαλιὰν τύπους καὶ μορφὰς λέξεων, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐσχη-

ματίσθησαν ἀκόμη οὕτως, ἀλλ' ἴσως σχηματισθῶν εἰς τὸ μέλλον. Ἡ «φωνολογία» αὐτὴ καὶ ἡ «γραφὴ» εἶνε ἴσα-ἴσα ὅτι μᾶς κάμνει νὰ διαφωνοῦμεν πρὸς τοὺς «φανατικούς» λεγομένους δημοτικιστάς. Εἴμεθα περισσότερον ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς ὀρθογραφίας ἀπ' ὅσον εἶνε ὁ κ. Φιλήντας, νομίζομεν δὲ ὅτι αἱ λέξεις πρέπει νὰ μένουν κάπως περισσότερον ἀπείρακτοι καὶ γνώριμοι πρὸς τὸν κατὰ παράδοσιν γραπτὸν λόγον, ἀφινομένου πάλιν ὅλου τοῦ δικαιώματος εἰς τοὺς ρωμαϊκοὺς λάρρυγας νὰ τὰς προφέρουν ὅπως τὰς προφέρουν. Διὰ τοῦ ὀμαλισμοῦ τῆς κλίσεως π. χ. τὸ θηλυκὸν *ἀοιστηρὰ* ἔγινεν *ἀοιστηρή*. Ἄλλὰ νὰ γράφῃ κανεὶς *ἀοιστηρή*, διότι τὸ *φσ* δὲν προφέρεται πλέον εὐκόλως, τοῦτο μοῦ φαίνεται ὑπερβολή. Ὑπερβολικὴ ἐπίσης μοῦ φαίνεται καὶ ἡ γραφὴ *ἀφιλογιὰ* ἢ *ἀφιβάλλω* (ἀμφιβολία, ἀμφιβάλλω) ἐν ᾧ λαϊκώτατα προφέρεται σήμερον *ἀνφιβολία* ἢ *ἀφιβάλλω*. Ἴσως μὲ τὸν καιρὸν ἢ λέξεις — καὶ ἡ Γραμματικὴ — θὰ καταντήσῃ ὅπως τὴν διδάσκει ὁ κ. Φιλήντας; ἀλλὰ διατί νὰ προτρέξωμεν τόσον;

* *

Ὁ κ. Φωτιάδης ἐτύπωσεν εἰς ἓνα τετρακοσιοσέλιδον τόμον τὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα εἶχε δημοσιεύσει εἰς τὸν «Ταχυδρόμον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος. Τοῦ βιβλίου προτάσσεται μακρὸς καὶ ἴσως ὀλίγον ἀνιαρὸς πρόλογος, — γραμμένος αὐτὸς εἰς τὴν δημοτικὴν, — καθὼς καὶ μία ἀπάντησις εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Χατζηδάκι περὶ τῆς «Νεωτάτης Φάσεως τοῦ Γλωσσικοῦ Ζητήματος». («*Παραθήρεια*», 15 Ἰανουαρίου), τὴν ὁποίαν δὲν ἐδέχθησαν νὰ δημοσιεύσουν — σημειώνει ὁ συγγραφεύς, — οὔτε τὰ «*Παραθήρεια*» οὔτε ἡ «*Ἀκρόπολις*». Δὲν γνωρίζομεν διατί δὲν τὴν ἐδημοσίευσεν ἡ «*Ἀκρόπολις*». Τὰ «*Παραθήρεια*» ὅμως εὗρον πολλὰ πειράγματα καὶ ὀλίγα οὐσιώδη εἰς αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν, ἐνόμισαν δὲ ὅτι ἡ δημοσίευσις αὐτῆς εἰς τὸ ἴδιον περιοδικὸν θὰ ἦτο ἔλλειψις ἀβρότητος πρὸς ἓνα συνεργάτην. Ἄλλ' εἶμαι βέβαιος ὅτι μετὰ χαρᾶς θὰ ἐδημοσίευσαν οἰονδήποτε ἐκ τῶν ἄλλων ἄρθρων τοῦ κ. Φωτιάδου, τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν τὸν τόμον, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὀρθοφροσύνη, ἡ λογικὴ, ἡ μετριοπάθεια, ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν σοφίαν, τὴν παρατηρητικότητα, τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν χάριν.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Φωτιάδη εἶνε τωόντι μία τῶν σπουδαιοτέρων ἐξ ὅσων ἐγράφησαν περὶ τοῦ Ζητήματος, ἔχει δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι τὸ ἐξετάζει ὑπὸ ἔποψιν ὁλως νέαν καὶ πρα-

Ἑλληνικήν, ἥτοι ὑπὸ ἐκπαιδευτικὴν ἔποψιν. Εἰ-
μεθα ἴσως τὸ μόνον Ἑθνος τοῦ κόσμου, ὅπου
ἡ μητρικὴ γλῶσσα δὲν διδάσκεται εἰς τὸ Σχο-
λεῖον. Τὸ παιδίον, ἐξερχόμενον ἀπὸ τὰς μητρι-
κὰς ἀγκάλας, διὰ τὰ παραδοθῆ εἰς τὸν διδάσκα-
λον, δὲν ἔχει νὰ μάθῃ, ὅπως παντοῦ ἄλλοῦ,
πῶς ν' ἀναγινώσκῃ καὶ πῶς νὰ γράφῃ αὐτὴν
τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν ἤδη ὁμιλεῖ, ἀλλὰ πρέ-
πει προπαντὸς νὰ τὴν ἀλλάξῃ, νὰ μάθῃ ὅτι τὸ
φωμί λέγεται ἄρτος καὶ ἡ μάνα μήτηρ! Καὶ ἀρ-
χίζει εὐθύς τὸ δυστυχημένον μὲ τὴν γραμματικὴν
τῆς ἀρχαίας, μιᾶς γλώσσης δηλαδὴ νεκρᾶς, τὴν
ὁποῖαν οὐδέποτε θὰ ὁμιλήσῃ καὶ προπάντων
οὐδέποτε θὰ αἰσθανθῆ. Τί ἀποτελέσματα ἔ-
χει τὸ κακὸν τοῦτο, δυνάμει τίνων προλήψεων
ὕφίσταται καὶ πῶς εἰμπορεῖ νὰ διορθωθῆ, ἰ-
δοὺ τί ἐξετάζει εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ὁ κ. Φω-
τιάδης. Κατὰ τὴν γνώμην του, τὸ παιδίον πρέ-
πει κατ' ἀρχὰς νὰ διδάσκεται τὴν μητρικὴν,
τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν, καὶ ἔπειτα, εἰς τὰ τε-
λευταῖα μόνον ἔτη τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως,
ἂν θέλῃ, ἂν τῷ εἶνε χρήσιμον, νὰ σπουδάζῃ
καὶ τὴν ἀρχαίαν, ὅπως σπουδάζει καὶ τὴν Λα-
τινικὴν. Μὲ τοιοῦτον πρόγραμμα, κατὰ τὸν
συγγραφέα, εἰμπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ μία Ἐκπαι-
δευτικὴ Ἀναγέννησις, ἐκ τῆς ὁποίας δικαιοῦ-
μεθα νὰ ἐλπίζωμεν καὶ ἄλλας πολλὰς.

Δυστυχῶς, ὁ χῶρος δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ εἰ-

σέλθωμεν εἰς λεπτομερείας, καὶ νὰ παραριθμήσω-
μεν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ κ. Φωτιάδου καὶ
νὰ αναπτύξωμεν ὅλον του τὸ πρόγραμμα, καὶ νὰ
ἴδωμεν τὰ ἐπιδεκτικὰ ἀντιρρήσεως. Συνιστῶ-
μεν ὅμως θερμῶς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὠραίου
του βιβλίου. Ἐξ αὐτοῦ θὰ πεισθῆ καὶ ὁ προ-
ληπτικώτερος πόσον εἶνε μέγα καὶ ἀπαραδειγ-
μάτιστον τὸ ἀδίκημα, τὸ ὁποῖον προσγίνεται εἰς
τὸν ἑλληνόπαιδα ἐκ τῆς κακίας τοῦ σημερινοῦ ἐκ-
παιδευτικοῦ μας συστήματος, καὶ θὰ ὁμολογήσῃ,
ὅτι ἂν δὲν εἶνε καλὸν τὸ πρόγραμμα τοῦ κ.
Φωτιάδη, ἑξάπαντος ὅμως χρειάζεται ἐν ἄλλο
πρόγραμμα, οἷονδῆποτε, ἀρκεῖ νὰ καταρρίπτῃ
τὸ κρατοῦν σύστημα καὶ νὰ φαιρῇ ἀπὸ τὰς
χεῖρας τῶν διδασκάλων τὴν δύναμιν νὰ κα-
κουροῦν ἀσυναισθητῶς κατὰ τοῦ δυστυχοῦς
Ἑθνους.

Αὐτὸ εἶνε ὅλον τὸ ζήτημα. Θὰ λυθῆ ποτέ;
Θὰ λυθῆ ἄρα γε μὲ τὸν καιρὸν; Καὶ ὅταν θὰ
ὠριμάσῃ ἡ ἰδέα ἀρκετά, ὥστε νὰ τὴν υἱοθε-
τήσουν καὶ οἱ ἰσχύοντες καὶ νὰ εὐρεθῆ ὑπουρ-
γὸς τῆς Παιδείας ἱκανὸς νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ, μή-
πως θὰ εἶνε πολὺ ἀργά;

«Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι ἐπέγει
πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸ στρατιωτικόν», ἔ-
λεγε κατ' αὐτὰς ὁ Κρουμπάχερ εἰς τὴν Ἀκα-
δημίαν τοῦ Μονάχου. Καὶ ἡμεῖς ἀκόμη συζη-
τοῦμεν, εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν. . .